

3 TARPINSTITUCINIS BENDRADARBIAVIMAS

3.1. Specializuotos pagalbos centrai, Policija ir Vaiko teisių apsaugos skyriai kaip pagrindiniai Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo įgyvendinimo subjektai

ASAAI įvardija tris pagrindinius Įstatymo įgyvendinimo subjektus – SPC, policiją ir VTAS – bei reglamentuoja jų sąveiką, numato mechanizmą, sujungiantį apsaugą užtikrinančias teisės saugos įstaigas su pagalbą teikiančiomis organizacijomis – regioniniais SPC ir VTAS. Siekiant efektyviai įgyvendinti Įstatymą, būtina užtikrinti sklandų šių trijų institucijų bendradarbiavimą ir suderintą veikimą.

ES Nusikaltimo aukų teisių direktyva (2012) pabrėžia – kad užkertant kelią pakartotinei ir antrinei viktimizacijai, būtina sukurti nukentėjusiam asmeniui draugišką aplinką bendradarbiaujančiose institucijose, supaprastinti ir palengvinti aukos dalyvavimą baudžiamajame procese bei laiku suteikti visą jai reikalingą informaciją ir pagalbą. Keičiasi požiūris į auką filosofija, **auka nebėra suvokiama kaip priemonė nusikaltimui įrodyti, bet kaip savarankiškas proceso dalyvis**, kurio atžvilgiu Valstybei atsiranda naujų pareigų. Direktyva įpareigoja kompetentingas valstybės institucijas žvelgti į procesą per nukentėjusio asmens saugumo poreikių bei teisėtų lūkesčių prizmę, t. y. dėmesys sutelkiamas ne į nusikaltėlio teises, grindžiamas jo nekaltumo prezumpcija, bet aukos teises ir Valstybės pareigą šias užtikrinti. ES Nusikaltimo aukų teisių direktyva aiškiai nurodo,

kad nusikaltimų aukos turėtų būti pripažįstamos aukomis, su jomis turėtų būti elgiamasi pagarbiai, jautriai ir profesionaliai, nediskriminuojant jų jokių pagrindų (...). Visų kontaktų metu su kompetentingomis valdžios **institucijomis, kurių veikla susijusi su baudžiamuoju procesu, ir visose su aukomis ryšius palaikančiose tarnybose** (...) turėtų būti atsižvelgiama į aukų asmeninę padėtį ir neatidėliotinus poreikius (...) (ES Nusikaltimo aukų teisų direktyva, preambulės 9 str.). Direktyva pabrėžia, kad (...) **Artimųjų smurtas yra didelė ir dažnai užslėpta socialinė problema, kuri galėtų būti nuolatinių psichologinių ir fizinių traumų su sunkiomis pasekmėmis priežastis, nes smurtauja asmuo, kuriuo auka turėtų pasitikėti. Todėl artimųjų smurto aukoms gali reikėti specialių apsaugos priemonių. Moterys šios rūšies smurtą patiria neproporcingai dideliu mastu** (...) (ES Nusikaltimo aukų teisų direktyva, preambulės 18 str.) Smurtas artimoje aplinkoje pripažįstamas su lytimi susijusiu smurtu, tad (...) **Moterims, kurios yra smurto dėl lyties aukos, ir jų vaikams dažnai reikia specialios paramos ir apsaugos dėl didelės antrinės ir pakartotinės viktimizacijos, bauginimo ir keršto rizikos, susijusios su tokiu smurtu** (...) (ES Nusikaltimo aukų teisų direktyva, preambulės 17 str.), dėl šių priežasčių būtina užtikrinti efektyvų tarpinstitucinį bendradarbiavimą.

ASAAI iš esmės atitinka Direktyvos dvasią ir raidę tiek, kiek išskiria artimųjų smurto aukas kaip atskirą nukentėjusių asmenų grupę ir numato jiems apsaugos priemones, t. y. (...) **įpareigojimą smurtautojui laikinai išsikelti iš gyvenamosios vietos, jeigu jis gyvena su smurtą patyrusiu asmeniu; įpareigojimą smurtautojui nesiartinti prie smurtą patyrusio asmens, nebendrauti, neieškoti ryšių su juo** (ASAAI, 5 str. 1 d.), bei Valstybės garantuojamos specializuotos pagalbos teikimą.

Pirmųjų šešerių metų Įstatymo įgyvendinimo patirtis rodo, kad besiformuojančios institucijų praktikos ne visada deramai užtikrina nukentėjusių asmenų apsaugos bei pagalbos poreikių patenkinimą. Nerimą kelia tai, kad stebima ryški pradedamų ikiteisminių tyrimų proporcijos mažėjimo tendencija (1 lentelė). Nors kreipimūsi skaičius nuolat auga, pradedamų ikiteisminių tyrimų procentas pastebimai mažėja, o nuo 2012 iki 2016 m. sumažėjo trečdaliu (nuo 41 iki 16 procentų) (Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos, 2016). Tai reiškia, kad pastaruoju metu daugiau nei 80 proc. kreipimūsi į policiją dėl smurto artimoje aplinkoje atvejų nėra pradedami ikiteisminiai tyrimai. Iš to seka, kad daugiau nei 80 proc. kreipimūsi į Valstybę dėl apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje nesulaukia adekvataus reagavimo.

Metai	Kreipimūsi skaičius	Pradėtų IT skaičius	Pradėtų IT procentas
2012	18 268	7 586	41,5
2013	21 615	10 015	46,3
2014	29 339	10 374	35,4
2015	38 510	10 703	27,8
2016	66 547	10 890	16,4

1 lentelė. Kreipimūsi dėl smurto artimoje aplinkoje, jų pagrindų pradėtų ikiteisminių tyrimų (IT) bei pradėtų ikiteisminių tyrimų dalies nuo visų kreipimūsi į policiją skaičius ir išraiška procentais (2012 – 2016 metai).

Nepalankia tendencija laikytina ir tai, kad vis dažniau (2 lentelė) ikiteisminiai tyrimai pradedami pagal Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Kodekso (LR BK) 140 straipsnį *Fizinio skausmo sukėlimas ar nežymus sveikatos sutrikdymas*, t. y. tik užfiksavus fizinius sužalojimus, o kitų straipsnių atitinkamai mažėja. Kyla abejonių, ar teisėsaugos sistema geba atpažinti ir teisingai kvalifikuoti visą su lytimi susijusį smurtą, patiriamą šeimoje arba artimoje aplinkoje. Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas smurtą apibrėžia kaip *asmeniui*

daromą tyčinį fizinį, psichinį, seksualinį, ekonominį ar kitą poveikį (ASAAĮ, 2 str. 5 d.). Artimųjų smurtas yra sisteminis reiškinys, smurtautojo piktnaudžiavimas jėga ir galia neapsiriboja viena prievartos forma, todėl ikiteisminiai tyrimai turėtų būti pradėti pagal keletą Baudžiamojo kodekso straipsnių – be LR BK 140 straipsnio pasitelkiant taip pat ir 145 str. *Grasinimas nužudyti ar sunkiai sutrikdyti žmogaus sveikatą arba žmogaus terorizavimas*, LR BK 148 str. *Žmogaus veiksmų laisvės varžymas*, 151 str. *Privertimas lytiškai santykiuoti* (jeigu SPC klientės praneša patiriančios seksualinę prievartą santuokoje), o taip pat ir LR BK 163 str. *Piktnaudžiavimas tėvu, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis*. Pastaruoju įstatymu būtina vadovautis užkardant vaikų artimoje aplinkoje patiriamą smurtą net jei nėra tiesioginių fizinių smurto prieš vaiką požymių, bet dėl žalos, kurią vaiko fizinei ir psichinei raidai daro jo liudijamas smurtas prieš motiną ar kitus šeimos narius.

BK straipsnis	2012	2013	2014	2015
BK 140	72,6	83,2	84,4	84,6
BK 145	17,6	13,2	13,4	13,4
BK 138	6,6	2,2	1	0,9
kiti straipsniai	1,2	1,4	1,2	1,1

2 lentelė. Pradėtų ikiteisminių tyrimų pasiskirstymas (procentais) pagal Baudžiamojo kodekso straipsnius, dėl kurių buvo pradėti ikiteisminiai tyrimai užfiksavus smurto artimoje aplinkoje faktus (2012 – 2015 metai)

Manytina, kad šios tendencijos atspindi ribotą policijos pareigūnų gebėjimą atpažinti ir teisingai kvalifikuoti **visus** su lytimi susijusio smurto atvejus, taigi ši problema turi būti nedelsiant sprendžiama. **Rekomenduojamos priemonės** – aktyvi pareigūnų darbo stebėseną, pačios sistemos vidinis monitoringas, glaudesnis visų teisėsaugos grandžių – policijos, prokuratūros, teismų bei regioninių SPC – bendradarbiavimas, o taip pat specializuoti teisėsaugos pareigūnų mokymai pateikiant informaciją per nukentėjusio asmens apsaugos ir teisėtų lūkesčių prizmę.

Kalbant apie tarpinstitucinio bendradarbiavimo svarbą, įsivyraujanti praktika, kai SPC perduodami tik tie pranešimai apie smurtą ir prievartą patiriantį asmenį, kuomet dėl smurto artimoje aplinkoje yra pradedamas ikiteisminis tyrimas, yra laikytina tarpinstitucinio bendradarbiavimo trūkumu, nes sumažina nukentėjusių asmenų galimybę gauti valstybės garantuojamą specializuotą kompleksinę pagalbą.

Institucijos, savo darbe susiduriančios su smurtą ir prievartą patiriančiais asmenimis ir siekdamos efektyvaus smurto užkardymo, turi bendradarbiauti ir keistis turima informacija.

Svarbu, kad tarpinstitucinis bendradarbiavimas vyktų „**dviejų kryptių eismo**“ principu, t. y. institucijoms proaktyviai keičiantis turima informacija apie smurtą artimoje aplinkoje ir pagal kompetenciją reaguojant į kitų institucijų pateiktą naują informaciją.

Probacijos tarnyba siekia įgyvendinti teistų asmenų resocializaciją visuomenėje bei mažinti pakartotinį nusikalstamumą, tačiau didelė problema yra tai, jog ši tarnyba nebendradarbiauja arba nepakankamai bendradarbiauja su VTAS ar socialinės paramos įstaigomis. Tuo tarpu Probacijos tarnybos suteikta informacija apie smurtavusio asmens smurtinio elgesio istoriją, jam skirtus įpareigojimus ir šių įpareigojimų laikymąsi, tarnyboms, susiduriančioms tiek su nukentėjusiais asmenimis, tiek su smurtautojais, galėtų būti svarbi ir padėtų priimti pagrįstus sprendimus. Probacijos tarnybos suteikta informacija VTAS apie vaiko tėvui skirtus

įpareigojimus ir jų laikymąsi svarbi priimant sprendimus dėl bendravimo su vaiku tvarkos nustatymo, tėvo valdžios ribojimo ir pan. VTAS taip pat turėtų teikti Probacijos tarnybai užklausas apie smurtavusiems tėvams paskirtus įpareigojimus, o patys žinodami apie šių įpareigojimų pažeidimus ar jų nevykdymą, proaktyviai apie tai informuoti Probacijos tarnybą. Šių užklausų bei informacijos perdavimas turėtų vykti darbo tvarka, informacija turėtų būti atitinkamai dokumentuojama, saugoma ir prieinama bendradarbiaujančioms institucijoms.

- Smurto artimoje aplinkoje atvejais, kiek tai susiję su nepilnamečių apsauga, policija turėtų iniciatyviai suteikti visą informaciją VTAS apie komisariatui žinomus smurto prieš nukentėjusius asmenis (moterį ir jos vaikus) faktus, taip pat apie atliktus procesinius veiksmus ir priimtus sprendimus – tam, kad VTAS galėtų bendradarbiauti būtent su nesmurtaujančiu gimdytoju ir priimti pagrįstus sprendimus dėl bendravimo su vaiku tvarkos nustatymo, tėvo valdžios ribojimo ir pan.
- VTAS iniciatyviai dalyvauja organizuojant pagalbą nukentėjusiems ir užkertant kelią smurtui kartotis. Rekomenduojama, kad VTAS, gavęs informaciją apie vaiką, tapusį smurto artimoje aplinkoje liudininku ar gyvenantį aplinkoje, kurioje smurtaujama, tuoj pat užmegztų bendradarbiavimo santykį su SPC, teikiančiu specializuotą pagalbą vaiko motinai.
- Apsaugoti vaikus galima tik suteikus efektyvią apsaugą jų motinai, todėl VTAS, teikdami pagalbą nukentėjusiems vaikams, privalo perduoti bendradarbiaujančioms institucijoms, visų pirma, policijai ir SPC, turimas žinias apie kitą smurtą ir prievartą patiriantį asmenį, t.y. apie vaikų motiną.
- VTAS specialistams rekomenduojama iniciatyviai kreiptis į teisėsaugą ir inicijuoti smurtautojo baudžiamąjį persekiojimą pagal LR BK 163 str., reikalauti skirti apsaugos priemonės vaikui bei apribojimus smurtautojui savo kompetencijos ribose – tam, kad smurto artimoje aplinkoje atvejais būtų užtikrinama nepilnamečių apsauga.
- Smurtas artimoje aplinkoje žaloja jį patiriančio asmens biopsichosocialinę sveikatą, todėl sveikatos priežiūros įstaigų specialistams, savo darbe susiduriantiems su smurtą ir prievartą patiriančiais asmenimis, rekomenduojama proaktyviai bendradarbiauti su teisėsaugos įstaigomis, SPC ir VTAS, ir nukreipti smurtą ir prievartą patiriantį asmenį ten, kur jis gali gauti pagalbą ir apsaugą nuo smurto, taip pat dokumentuoti smurto faktus ir informaciją, įstatymų numatyta tvarka, perduoti šioms bendradarbiaujančioms institucijoms.
- Sveikatos priežiūros specialistams, kaip ir kitoms profesinėms grupėms, į kurias kreipiasi smurtą ir prievartą patiriantys asmenys, būtinos specialiosios žinios apie smurto artimoje aplinkoje priežastis, dinamiką ir pasekmes, taigi jiems reikalingi specializuoti mokymai.
- Bet kurios įstaigos darbuotojai ir specialistai, savo darbe susiduriantys su smurtą artimoje aplinkoje patiriančiais asmenimis, turi būti informuoti apie ASAAĮ ir gebėti nukreipti asmenis į regioninius SPC, kur jiems bus suteikta jų poreikius atitinkanti specializuota kompleksinė pagalba.

3.2. Tarpinstitucinis bendradarbiavimas kaip „dviejų krypčių judėjimo gatvė“

Perkeliant ES nusikaltimų aukų teisių direktyvos nuostatas į Lietuvos teisę, buvo pakeistas ir papildytas LR Baudžiamojo proceso kodeksas (BPK, 2016) tam, kad palengvintų nusikaltimų aukų dalyvavimą baudžiamajame procese. Šiuo atveju svarbus buvo LR BPK 28 str. pakeitimas – formuluotė „*nukentėjusiuoju pripažįstamas*“ pakeista formuluote „*nukentėjusysis yra*“ kaip labiau atitinkančia direktyvos raidę ir dvasią (*Nukentėjusysis yra fizinis asmuo, kuriam nusikalstama veika padarė fizinės, turtinės ar moralinės žalos (...)*) (LR BPK, 28 str.).

Teisinė valstybė privalo užtikrinti žmogaus teisių apsaugą visiems savo piliečiams, todėl netoleruotina tokia padėtis, kai daugiau nei 80 proc. besikreipiančių nesulaukia apsaugos ir pagalbos, nes nėra *pripažįstami nukentėjusiais*. Rekomenduojama kiekvienu atveju ieškoti būdų skirti apsaugą smurto artimoje aplinkoje aukoms iki galo išnaudojant visas esamas teises priemones, visų pirma tas, kurios numatytos ASAAĮ. Rekomenduojama vadovautis gerąja tarptautine praktika ir papildyti Lietuvos teisinę bazę civiline priemone – policijos išduodamu Apsaugos nuo smurto orderiu, garantuojančiu nukentėjusio asmens apsaugą tais atvejais, kai, anot policijos pareigūnų, neužtenka duomenų ikiteisminiam tyrimui pradėti.

Pradedant ikiteisminį tyrimą turi būti preziumuojama, kad **yra pagrindas skirti kardomąsias priemones**, kaip tai apibrėžia LR BPK 119 str. bei Generalinio prokuroro rekomendacijos „*Dėl kardomųjų priemonių, išskyrus suėmimą, skyrimo ikiteisminio tyrimo metu tvarkos ir nustatytų sąlygų laikymosi kontrolės patvirtinimo*“ (2015), ir **šios priemonės privalo būti skiriamos kiekvienu smurto artimoje aplinkoje atveju** turint galvoje smurto artimoje aplinkoje latentinį pobūdį bei šiam nusikaltimui būdingą ciklišką pasikartojimą.

Direktyva nurodo, kad **aukoms nuo jų pirmo kontakto su kompetentinga valdžios institucija nepagrįstai nedelsiant būtų suteikta (...)** informacija apie paramą, kuri aukoms gali būti suteikta, jos rūšis ir informacija apie tai, kas tokią paramą suteiktų (...) (ES Nusikaltimo aukų teisių direktyva, 4 str.) Taigi nepriklausomai nuo to, ar baudžiamasis procesas bus pradėtas, yra pradėtas ar jį pradėti atsisakyta, ir sutinkamai su ASAAĮ nuostatomis (9 str.), informacija apie smurtą patyrusį asmenį turi būti perduodama atitinkamai SPC ir VTAS. **Policijos pareigūnai privalo pranešti SPC apie visus jiems žinomus smurto artimoje aplinkoje atvejus** – t. y. apie visus atvejus, Bendrosios pagalbos centro (BPC) priskirtus smurto artimoje aplinkoje kategorijai, o taip pat ir tuos, kai asmuo į policijos komisariatą kreipiasi pats.

3.3. Pasiūlymai dėl smurtą artimoje aplinkoje patiriančių asmenų apsaugos gerinimo

- ES Nusikaltimo aukų teisių direktyva skiria ypatingą dėmesį ir įpareigoja šalis **nares užtikrinti, kad nusikaltimų aukos nepatirtų pakartotinio ir antrinio traumavimo**. Antrinis traumavimas suprantamas kaip trauminė patirtis, atsirandanti bendraujant su institucijomis, kai dėl grubaus ir neetiško pareigūnų elgesio nukentėjęs asmuo atgrasomas nuo tolimesnių pastangų ginti ir įtvirtinti savo pažeistas teises. Tai dar vadinama *instituciniu smurtu* arba *institucine išdavyste* (angl. *institutional betrayal*), kuri neretai sukelia tokį pat traumuojantį poveikį kaip pirminis traumuojantis įvykis arba net stipresnį. Nustatyta, kad institucinė išdavystė dar labiau pablogina fizinę ir psichinę nukentėjusiosios būseną ir socialinę situaciją (Smith ir Freyd, 2013; 2014).

- **Su auka turi būti elgiamasi profesionaliai, pagarbiai ir jautriai.** Auka būtina tikėti, kad ir kokia sutrikusi ji bebūtų, kad ir kaip nesklaidžiai dėstyto smurtinio epizodo aplinkybes (žr. Psichologinis modulis, 77 psl.). Siekiant atpažinti bei teisingai kvalifikuoti smurtą artimoje aplinkoje, visais atvejais būtina užsitikrinti aukos pasitikėjimą ir bendradarbiavimą. Svarbu prisiminti, kad melagingų pranešimų apie smurtą artimoje aplinkoje fiksuojama mažiau nei melagingų pranešimų apie automobilių vagystes – tai rodo tarptautinė statistika. Taip pat dera žinoti, jog išviešinti patiriamą smurtą auka pasiryžta vidutiniškai po 14, o kai kurių šaltinių duomenimis, po 35 smurtinio išpuolio. **Taigi kiekvienas kreipimasis, Bendrojo pagalbos centro priskirtas smurto artimoje aplinkoje kategorijai, greičiausiai ir yra smurto artimoje aplinkoje epizodas.**

- Direktyva aiškiai skiria nukentėjusį asmenį ir smurtautoją. **Apsaugant auką, policijos dėmesio subjektas yra būtent smurtautojas, kuris turi būti atskirtas nuo aukos ir pajusti griežtą teisėsaugos ranką.** *Direktyvoje nustatytomis teisėmis nedaromas poveikis nusikaltėlio teisėms. Terminas „nusikaltėlis“ reiškia asmenį, kuris nuteistas už nusikaltimą. Tačiau Direktyvos tikslais jis taip pat reiškia įtariamą ar kaltinamą asmenį prieš pripažinimą kaltu arba apkaltinamojo nuosprendžio paskelbimą, ir tuo nedaromas poveikis nekaltumo prezumpcijai* (ES Nusikaltimo aukų teisų direktyva, preambulės 12 str.).

Atvykę į įvykio vietą, policijos pareigūnai privalo elgtis taip, kad šis skirtumas būtų aiškiai juntamas tiek aukai, tiek smurtautojui. Policijos pareigūno elgesys turi būti korektiškas ir orus, reikėtų vengti familiarumo, aukos ar smurtautojo tujinimo, auka ir smurtautojas turi būti apklausiami atskirai dviejų skirtingų pareigūnų.

- **Policijos pareigūnai, vykstantys į iškvietus dėl smurto artimoje aplinkoje, taip pat vykstantys ikiteisminį tyrimą, privalėtų turėti specialiųjų žinių iš smurto artimoje aplinkoje priežasčių, dinamikos ir pasekmių srities.**

Dėl įvairių subjektyvių ir objektyvių aplinkybių bei itin dideliu latentišku pasižyminčio šio nusikaltimo prigimties jam atpažinti ir teisingai kvalifikuoti reikalingos specialios žinios, praktiniai įgūdžiai bei kompetencija. Smurtautojas gali būti ir dažniausiai yra itin manipuliatyvus, turintis du veidus, kurių vienas, nukreiptas į sociumą, yra padoraus piliečio, geranoriško ir kooperatyvaus situacijos dalyvio veidas, tačiau tai neturėtų suklaidinti profesionalo, koks ir yra policijos pareigūnas.

- Rekomenduojama, kad **specializuotus policijos pareigūnų mokymus vestų SPC** kaip vienas iš trijų Įstatymo įgyvendinimo subjektų, turintis Valstybės įpareigojimą atstovauti nukentėjusio asmens interesus ir galintis pateikti informaciją per nukentėjusio asmens saugumo poreikių bei teisėtų lūkesčių prizmę.

- Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas aiškiai nurodo, kad *nukentėjęs asmuo skundo neteikia* (ASAAĮ, 7 str. 1 d.). Šia nuostata įstatymo leidėjas siekia apsaugoti nukentėjusį asmenį nuo galimo smurtautojo keršto ir persekiojimo. Turi būti visiškai atsisakyta ydingos praktikos, kai į įvykio vietą atvykę pareigūnai reikalauja nukentėjusio asmens „rašyti pareiškimą“. Tokia praktika prieštarauja Įstatymui ir yra laikytina antriniu traumavimu.

Būtina aktyvi policijos pareigūnų veiksmų stebėseną numatant galimybę skirti drausmines nuobaudas tais atvejais, jei, nesilaikant Įstatymo ir pareigūno etikos, nusikaltimo aukai daromas spaudimas ar pasitelkiami grasinimai – pvz., grasinimas, kad aukai atsisakius „rašyti pareiškimą“, iškvietimas bus kvalifikuotas kaip „melagingas“ ir dėl to ji patirs sankcijas.

- **Griežtai nerekomenduojamas klausimynų pildymu pagrįstas rizikos vertinimas** smurto artimoje aplinkoje atvejais. Nukentėjęs asmuo, ypač netrukus po įvykio, gali būti nepasiruošęs ir nepajėgus atsakinėti į anketų klausimus, todėl vertimas tą daryti lengvai gali tapti institucinio smurto forma. Tiksliai pats nukentėjęs asmuo gali žinoti, kokio lygio grėsmė jam kyla, todėl apsauga nuo smurto artimoje aplinkoje turi būti teikiama pagal asmens poreikius, bet ne pagal trečiųjų asmenų vykdomą rizikos įvertinimą.

Per pirmuosius šešerius Įstatymo galiojimo metus įvykę rezonansiniai įvykiai, pasibaigę aukos, aukos ir smurtautojo, aukos ir jos vaikų mirtimis, buvo gerai žinomi teisėsaugai – deja, nebuvo padaryta to, kas buvo būtina tragedijoms išvengti. Visus šiuos įvykius vienija tai, kad apie smurtą nebuvo informuoti regioniniai SPC, taigi auka negavo savalaikės, ASAAI numatytos specializuotos pagalbos. Dėl šių priežasčių kiekvienas smurto artimoje aplinkoje atvejis turėtų būti vertinamas kaip labai aukštos rizikos aukos sveikatai ir gyvybei įvykis. Ne rizikos vertinimas, bet aukos sustiprinimas ir efektyvus tarpinstitucinis bendradarbiavimas gali padėti išvengti tragiškų pasekmių.

- Reikalavimas pildyti klausimynus ne tik neefektyvus ir galimai neetiškas aukos atžvilgiu, bet ir nepagrįstai apsunkina pareigūno darbą, taigi nėra tikslingas.

- Tais atvejais, kai policijos pareigūnai lankosi šeimos namuose, pvz., vykdydami kontrolę dėl kardomųjų priemonių laikymosi, rekomenduojama iš anksto įspėti smurtą ir prievartą patiriantį asmenį apie tokio apsilankymo laiką ir tikslus – **vykdant nusikaltusio asmens kontrolę bendradarbiauti su nukentėjusiu asmeniu**. Užfiksavus, kad kardomosios priemonės nėra laikomasi, būtina skirti griežtesnę kardomąją priemonę taip išvengiant smurtautojo nebaudžiamumo nuostatos formavimosi. Jei smurtautojas nesilaiko kardomųjų priemonių, atsakomybės perkėlimas aukai (tarkim, teigiant, kad „ji pati jį įsileidžia“, „, pati laiku nepraneša apie tai teisėsaugai“ ir pan.) yra neteisėtas ir neefektyvus dėl smurtautojo ir aukos jėgos ir galios disbalanso. Didesnę galią turintis smurtautojas lengvai palaužia aukos pasipriešinimą jam įprastomis priemonėmis – toliau smurtaudamas, grasindamas, manipuliuodamas vaikais ir pan.

- Rekomenduojama **SPC pažymas pripažinti procesiniu dokumentu**, galinčiu iš esmės papildyti policijos surinktą ikiteisminio tyrimo medžiagą ir padėti įvykdyti teisingumą. SPC pateikiamos pažymos apie jiems žinomus smurto artimoje aplinkoje faktus padeda policijos pareigūnams atpažinti ir teisingai kvalifikuoti smurto artimoje aplinkoje atvejus ir tuo pačiu prisideda prie pradedamų ikiteisminių tyrimų ir teismo išnagrinėtų bylų skaičiaus augimo, o tai ir yra vienas iš teisėsaugos darbo efektyvumo kriterijų.

- Policijos pareigūnas, vykdydamas savo profesinę pareigą, **aukos parodymams privalo suteikti teisinę formą**. Tai, kad auka nenaudoja norminės teisės aktų kalbos, negali būti laikoma kliūtimi profesionaliam, teisinį išsilavinimą turinčiam pareigūnui atpažinti prieš ją įvykdytą nusikaltimą ir teisingai šį kvalifikuoti. Tai ypač pasakytina apie LR BK 145 str. 1 ir 2 d., taip pat apie LR BK 148 str., LR BK 151 str. bei LR BK 163 str., nes mažai tikėtina, kad auka pareikš patirianti *grasinimus, terorizavimą ir persekiojimą*, kad smurtautojas *varžo jos veiksmų laisvę, grasindamas panaudoti smurtą, panaudodamas kitokią psichinę prievartą arba pasinaudodamas asmens priklausomumu privertė jį lytiškai santykiauti ar kitaip tenkinti lytinę aistrą, piktnaudžiauja tėvo, globėjo ar rūpintojo teisėmis ar pareigomis*. Teisiškai neįvertinusio aukos parodymų pareigūno veiksmai gali būti laikomi tarnybos pareigų neatlikimu ir galimai užtraukia atsakomybę pagal LR BK 229 str.

- Tyrėjo klausimas aukai „Kaip jūs tai įrodysite?“, yra neteisėtas ir nesuderinamas su pareigūno etika – tai valstybė kaltina smurtautoją dėl įvykdyto nusikaltimo ir žmogaus teisių pažeidimo šio asmens atžvilgiu ir **valstybė turi pareigą surinkti įrodymus** tam kaltinimui pagrįsti.

● Praktika rodo, kad aukai apsisprendus susitaikyti su smurtautoju ir sudaryti galimybę jam būti atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės BPK 38 str. numatyta tvarka, ikiteisminį tyrimą atliekantis policijos pareigūnas ar prokuroras neretai nepaaiškina nukentėjusiajam visų būtinųjų atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal šį straipsnį sąlygų. Ikiteisminį tyrimą atliekantis **policijos pareigūnas ar prokuroras privalo išaiškinti nukentėjusiajam asmeniui visas būtinąsias atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės** pagal šį straipsnį sąlygas ir tokio proceso sprendimo teisinės pasekmės. Pažymėtina, kad viena būtinųjų sąlygų atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės, kai kaltininkas ir nukentėjęs asmuo susitaiko, yra savanoriškas žalos, padarytos nukentėjusiajam asmeniui, atlyginimas ar pašalinimas arba susitarimas dėl žalos atlyginimo ar pašalinimo ateityje. Jeigu asmuo be pateisinamų priežasčių nevykdo susitarimo dėl žalos atlyginimo ir pašalinimo, teismas gali panaikinti sprendimą dėl atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės. Apie susitarimo nevykdymą nukentėjęs asmuo turėtų pranešti prokurorui. Žinotina, kad, jei asmuo, atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal aukščiau minimo BPK 38 straipsnio 1 dalį, per vienerius metus padarė naują tyčinį nusikaltimą, ankstesnis sprendimas atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės nustoja galioti ir sprendžiama dėl tokio asmens baudžiamosios atsakomybės už visas padarytas nusikalstamas veikas. **SVARBU:** joks smurtą ir prievartą patiriantis asmuo negali „atsiimti pareiškimo” policijos komisarijate, nes: 1. Nukentėjęs asmuo skundo (t.y. pareiškimo neteikia, ASAAĮ 7 str. 1 d.).

Kaip aukščiau išdėstyta, susitaikymas baudžiamajame byloje, jei nusprendžiama susitaikyti, vyksta tam tikra įstatymo numatyta tvarka ir šią tvarką nukentėjusiajam privalo išaiškinti ikiteisminio tyrimo pareigūnas (žr. 6 priedą).

● Dera prisiminti, kad įvairios smurto artimoje aplinkoje formos yra glaudžiai susijusios tarpusavyje. Ypač tai liečia **seksualinius nusikaltimus**, kurie itin stigmatizuoti, tad apie juos aukai kalbėti sunkiausia. Todėl policijos pareigūnas turėtų proaktyviai ir tuo pačiu jautriai, pagarbiai bei profesionaliai užduoti atitinkamus klausimus, padedančius išsiaiškinti prieš moterį ir jos vaikus galimai įvykdytų seksualinių nusikaltimų požymius.

● Pripažįstant artimųjų smurto aukas nukentėjusių asmenų grupę, kuriems kyla didelė antrinio ir pakartotinio traumavimo, bauginimo ir keršto rizika, Generalinio prokuroro rekomendacijos „Dėl nukentėjusiųjų specialiųjų apsaugos poreikių vertinimo” numato galimybes skirti šias **specialiąsias apsaugos priemones** baudžiamąjo proceso metu (žr. 7 priedą):

- lydinčio asmens dalyvavimas (viso baudžiamąjo proceso metu);
- specialiai tam paruošto pareigūno atliekama apklausa;
- informacijos suteikimas – *pranešimas apie teisės aktuose nustatytas galimas taikyti apsaugos priemones ir jų skyrimo tvarką;*
- įgalioto atstovo dalyvavimas;
- apklausa pas ikiteisminio tyrimo teisėją;
- apklausti ne daugiau kaip vieną kartą;
- apklausos metu daromas vaizdo ir garso įrašas.

● **Vaikai, liudiję smurtą** arba gyvenantys aplinkoje, kurioje smurtaujama, laikomi smurtą patyrusiais asmenimis, todėl smurto artimoje aplinkoje bylose jie turi būti **apklausiami vaikui draugiškoje aplinkoje**, pritaikant vieną arba kelias specialiąsias nukentėjusio asmens apsaugos priemones. Atsižvelgiant į nepilnamečių nebrandumą, vaikai turi būti apklausiami tuoj po įvykio, be nepagrįsto delsimo.

● Baudžiamąjo proceso metu smurtą artimoje aplinkoje patiriantiems asmenims skiriamos **apsaugos priemonės turi būti adekvačios** iškeltiems tikslams – siekiant realiai apsaugoti moterį ir jos vaikus nuo pakartotinio smurto. Reikėtų vengti imitacinių, nukentėjusių asmenų

padėtį galimai pabloginančių BPK numatomų kardomųjų priemonių skyrimo, tokių kaip namų areštas, dokumentų paėmimas, užstatas, įpareigojimas periodiškai registruotis policijos įstaigoje ir pan. Tokių priemonių skyrimas yra neleistinas ir turi būti laikomas institucine išdavyste.

- Vidinė **policijos darbo aktyvios stebėsenos**, arba monitoringo, **sistema** turėtų apimti vertinimą, kiek ikiteisminių tyrimų dėl smurto artimoje aplinkoje yra pradedama skirtinguose policijos komisariatuose, kiek pranešimų perduodama regioniniams SPC, kiek ir kokių apsaugos priemonių skiriama, kaip parengiama ikiteisminio tyrimo medžiaga kriterijumi laikant bylų, pasiekusių teismą skaičių. Turi būti nustatomos priežastys, kodėl kai kurių policijos komisariatų pateikiami smurto artimoje aplinkoje rodikliai yra tokie žemi, ir atitinkamai vertinamas pareigūnų darbas bei šalinamos neefektyvaus darbo priežastys.

- Svarbus **nuoseklus statistinių duomenų rinkimas**, pateikimas ir saugojimas, kad gerėtų teisėsaugos darbas ir atskirų jos grandžių sąveikos efektyvumas. Būtina sukurti išsamią statistinių duomenų rinkimo sistemą, apimančią šias temas, tačiau jomis neapsiribojančią:

1. Kiek smurto artimoje aplinkoje bylų yra pradedama, kiek nutraukiama, kiek jų pasiekia teismą ir yra išnagrinėjamos, o kaltieji asmenys nubaudžiami realiomis bausmėmis.

2. Kiek ir kokių kardomųjų priemonių skiriama baudžiamojo proceso metu smurto artimoje aplinkoje atvejais.

3. Kaip dažnai skiriamos ASSAĮ numatytos apsaugos priemonės.

4. Kokia yra skirtų kardomųjų priemonių pažeidimų statistika, kaip dažnai skiriamos griežtesnės kardomosios priemonės, kai ankstesniųjų nebuvo laikomasi.

- Rekomenduojama atlikti tyrimus, koks yra taip vadinamų **smurtinio elgesio keitimo programų**, taikomų Probacijos tarnybos, efektyvumas, koks yra **naudos ir kaštų santykis** šias programas taikant, kaip skiriasi programos lankiusiųjų pakartotinis smurtinio elgesio naudojimas lyginant su tais, kurie programose nedalyvavo, bet buvo suimti ir nubausti; kokie yra smurtą ir prievartą patiriančių asmenų pasitenkinimo teisėsaugos darbu rodikliai ir kaip jie kinta; kokią dalį skiriamų kardomųjų priemonių smurto artimoje aplinkoje bylose sudaro priemonės, realiai užtikrinančios nukentėjusių asmenų apsaugą nuo pakartotinio traumavimo; kaip dažnai skiriamos ASAAĮ numatomos apsaugos priemonės.

Sėkmingo tarpinstitucinio bendradarbiavimo rezultatas yra efektyvi ir savalaikė nukentėjusių asmenų apsauga, savalaikis valstybės garantuojamos pagalbos suteikimas, o taip pat naujų nusikalstamų veikų prevencija ir užkardymas, kaltųjų baudžiamasis persekiojimas ir bausmės neišvengiamumo užtikrinimas.